

Javaslat a

„Szarvasi szárazmalom”

Békés Megyei Értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Roszik Zoltán és Wéberné Hanzó Teréz

.....

Szarvas, 2019. május 23.

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

Szarvasi Települési Értéktár

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Baginé Tóth Erika

Levelezési cím: 5540 Szarvas, Vajda P. u. 26.

Telefonszám: 66/312-745

E-mail cím: erika.toth.b@gmail.com

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése

Szarvasi szárazmalom

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

Ipari és műszaki megoldások

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye

5540 Szarvas, Ady Endre utca 1/1.

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

Megyei Értéktár

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

Magyarországon egyetlen szárazmalom található működőképes állapotban és eredeti helyén: ez a szarvasi szárazmalom. Évről évre sokan felkeresik, az Arborétum, a Mini Magyarország makettpark és a Körös-Maros Nemzeti Park mellett ez a legtöbbször által ismert látnivaló a városunkban. Ez az ipari műemlék nemcsak a helyiek büszkesége, de az ország hasonló épületei között is egyedülálló.

A szárazmalmokról általában

Az ismert kárpát-medencei szárazmalmok egy- vagy kétlépcsős áttétellel működnek, ahol a meghajtó szerkezet és az őrlők között energiaátvivő fogaskerekek, tengelyek, orsók közvetítenek. Ezek egyrészt gyorsabbá, másrészt gazdaságosabbá tették a malmok működését. A szárazmalmok három alapvető típusra oszthatók: taposómalom, tiprómalom, járgányos malom, ahová a szarvasi szárazmalom is tartozik. Itt a meghajtás hatalmas küllős fakerék segítségével történt, amelyhez hámmal befogták a vonó jószágot, s az körbe járva mintegy maga után vontatta a kereket, ill. küllőit. Ebben az esetben is a kerék peremén elhelyezett fogazatsor adta át a forgó mozgássá alakított energiát a munkagépeknek, daráló, őrlő köveknek, hántoló szerkezeteknek. A járgányos szárazmalomnak két típusa volt. Az általánosabb megoldásban a vontató kerék a föld színéhez közel volt és így alacsonyabb sátorú épületben is elfért. A befogást úgy tették lehetővé, hogy a meghajtó kereket ferde síkban ki lehetett billenteni, így a vonó jószágot a kerék küllői közé vezethették és befoghatták. Alacsony síkú, közvetlen, küllős vontatású szárazmalom szerkezet általános volt az egész országban. A múlt században még sokezer darab működött belőlük, sőt egy-egy városban, nagyobb településben száz körül járhatott a számuk. Mára csak a *szarvasi* (Békés m.) szárazmalom maradt meg működőképes állapotban, mint műemlék.” (Magyar Néprajzi Lexikon)

A szárazmalomnak jellegzetes tömegű, szerkezetű épületei voltak a sokszög alakú malomsátrak, amelyek téglá-, kő-, fagerenda pillérekben nyugodtak, nád-, zsindely-, cserépfedéllel héjjalták tetejüket. A malomsátor mellett szinte eltörpülő kis toldalék épületekben kerültek felállításra különféle munkagépek, lisztelő, daráló, hántoló kőpadok. A járgányos szárazmalom szerkezeteit emelőgépek és vontatók meghajtására bányákban is használták. Régi magyar sóbányákban is kiterjedt volt alkalmazásuk. Hazai első említései oklevelekben történtek: 1412: zarazmalum, 1434: zarazmalom.

A Körösök szabályozása újabb mérföldkő volt a malmok életében. A vízszabályozás miatt az árvizek megszűntek, megnőtt a felhasználható mezőgazdasági terület, ezzel együtt nőtt a gabonamennyiség is. Ez nagyobb malmi kapacitást igényelt, viszont az Alföld kis vízése és a kanyarátvágásokkal megrövidített folyók egyaránt a vízimalomszámot csökkentették. Mindemelllett a népesség is nőtt. A 18. század közepén: 10-12 fő/km², 1890: 40-50 fő/km², emiatt tehát több élelmiszerre is szükség volt. Alternatív energiát kellett találni, ilyen volt a malomcsatorna-építés, a szélmalom és a szárazmalom.

Elsősorban vízenergiában szegény vidékeken és végvárakban építették. A várakban kiemelten fontosnak bizonyulhatott a szárazmalom, hiszen a várat támadó ellenség könnyen

elzárhatta a vízimalom energiaforrását, a szélmalmok pedig – magasságuknál fogva – kitűnő célpontok voltak.

Vízszegény terület volt az Alföld is, legalábbis abban az értelemben, hogy a vízszabályozás előtt a folyók járása teljesen kiszámíthatatlan volt. A vízi- és a szélmalmoknál amúgy is felléphetett időszakos energiahiány. Az élőerővel működő malmok viszont folyamatos lisztellátást biztosítottak, ezért volt Szegeden már 1799-ben 21 szárazmalom a 71 hajómalom mellett.

Pongrácz Pál közlése szerint:

Kecskemét, 19. sz. elején: 81

Szeged, 1806-07-ben: 17

Makó, 1824: 54

Szarvas, 1822: 13

Orosháza, 19. sz. közepén: 33

Hajdúböszörmény, 19. sz. közepén: 95

A szárazmalom felépítése: energia-feltevő járószínből (malomalj, keringősátor) és malomházból áll. A járószín kör, vagy sokszög alakú, 10-12 fa, kő-, vagy téglaoszlopokra helyezett, szalmával, náddal, esetleg zsindellyel, ritkábban cseréppel borított sátoztetővel fedett szín; ehhez 1-2, ritkábban 3 – méretét tekintve lényegesen kisebb – malomház csatlakozik. A malomaljban jár az állatok hajtotta nagykerék, a malomházakban találhatók a malomkövek. A nagykerék függőleges tengely – a bálvány – körül forog. A bálvány felső vége a járóban, alsó vége a medvegerendában (bálványtalp) jár; a nagykereket karfák támasztják meg. A 38-40 méter kerületű nagykerékből vízszintesen kifelé 387-470 fafog mered, amelyek 1-4 orsót forgatnak, az orsók pedig vagy a malomkövek tengelyét, a korongvasat, vagy más szerkezeteket, aszerint, hogy lisztörlésre, kásátörésre, vagy olajütésre használatosak. A 19. század végén – és valószínűleg korábban is – a szárazmalmok mintegy 90 %-a egy kőjárattal őrlött. A szarvasi szárazmalomban 2-2 kőpár (98-105 cm átmérőjű, 4,5-15 cm vastag, terméskőből faragott őrlőkövek) maradt fenn: kásakő és daráskő, más néven málékő. Elnevezésük már a malom szerepének változásából ered.

A nagykereket általában lovak, nagyritkán ökrök, szamarak forgatják, mégpedig úgy, hogy az állatokat a küllőkre erősített hámfákhoz fogják a kerék kerületén belül vagy kívül, s ott járnak körbe. Szárazmalom hajtására csak szelíd állat használható, amely a malom zörgésétől nem ijed meg és egyenletesen jár körbe. Az őrlés szerjárs szerint történt, azaz a feudalizmus korában a jobbágyoknak sorjában kellett lovaikkal a szárazmalomban dolgozniuk.

Előnye volt a természetes energiát hasznosító malmokkal szemben, hogy a város mellé, vagy a városban is épülhettek szárazmalmok.

A nagy múltú malomszerkezetek közül a technikai fejlődés a szárazmalmokban okozott legrohamosabb visszaesést, pusztulást, aminek Lambrecht Kálmán 3 okát fogalmazta meg: a szárazmalom őrlőtéljesítménye általában kisebb volt, mint a többi malomé; igaerőt igényeltek, míg a vízi- és szélmalom a természeti energiát hasznosítottak; nem voltak alkalmasak korszerű őrlőberendezések: henger és hengerszék meghajtására.

Jelenleg négy, állati erővel működtetett szárazmalom található Magyarországon: a vámosoroszi (Szabolcs-Szatmár m.) a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumba telepítették, a szarvasi a helyszínen megőrzött és helyreállított népi műemlék, míg a mekényesi és a tarpai malomnak már csak a malomháza áll. A szárazmalmokat a szélmalom kezdte kiszorítani, végső pusztulásukat a gőzmalmok megjelenésével kialakuló modern malomipar okozta.

Malomépítők: faragómesterek, faragómolnárok, ácsok, asztalosok, kerékgyártók, hajóépítők, ezermesterek. A molnárok előbb nem őrléssel, hanem malomépítéssel foglalkoztak, sokoldalú tevékenységeket folytattak. Az őrléssel foglalkozó „molnárt” őrlőnek, őrlőmesternek, malommesternek nevezték. Még a 18. században is a többi faragómester közé számítják a molnárokat, közös céheket alapítanak a bognárokkal, ácsokkal, sokszor azonos munkát is végeznek.

Eleinte a malomépítés vándormesterség volt, elsősorban uradalmakban, városokban, de vidéken is kerestek munkát. Egymástól tanultak, a malmok ekkor még nem is pontos, előre megrajzolt tervek szerint készültek. Az építési technológiák később a céhek féltve őrzött titka volt.

Szarvasi szárazmalmok

A szarvasi malmok történeti bemutatása dr. Palov József kutatásain alapszik.

A hagyományos malomtípusok közül Szarvason csak szárazmalmok és szélmalomok működtek, vízimalmok a város melletti Hármas-Körösön nem épültek az elegendő és biztonságosan működtethető vízi energia hiányában.

A szarvasi szárazmalmok első emlékei 1722-ből származnak, az újratelepítési szerződésben olvashatók. Ebben a Harruckern- uradalom – mint a regáléjogok tulajdonosa – megengedte a letelepülő jobbágyoknak, hogy szárazmalmot építsenek, s annak jövedelmét a község, valamint a malom céljaira felhasználják. (Malomregálé – a földesúr engedélyezi malom építését és működését megfelelő malomtaksa ellenében.)

Tessedik Sámuel feljegyzései szerint 1734-ben két szárazmalom működött a településen, 1760-ban 4, 1773-ban pedig 8. „Az e fajta malmok – írja Tessedik a Szarvasi nevezetességek

című munkájában – valóságos megrontói a legjobb magyar lovaknak, s ha sokáig fennállanak, a magyar lótenyésztés nagyon nehezen fog fellendülni... Hallatlan érdemeket fog szerezni magának az, aki megtanít arra, hogy nyomorult malmok helyett álló- és folyóvizeinken jobb malmokat – azaz vízimalmokat – építsünk...”

Ezzel ellentétben azonban egyetlen vízimalom sem épült, hanem a szárazmalmok száma nőtt. Az 1801-es városkép ugyan csak hét, de az 1822. és 1829. évi már tizenkét-tizenkét szárazmalom jelét tünteti fel a belső területeken. Számszerű növekedésükre utal az 1845-ben megkötött örökválsági szerződés is, amellyel a város nemcsak nagy földterületeket vásárolt meg a földesuraktól, hanem megváltotta belső és a külső területen működő 24 lisztes és kásamalom regáléját, valamint a városban épült két földesúri szárazmalmot is. A malomregálé – beleértve a malomtaksa beszedési jogát is – ekkor szállt át a városra.

1847-1857 között Szarvason 44 szárazmalom működött.

A szarvasi taksás (taksa – adó, illeték) malmok 1847-1857. évi főkönyve szerint 1857-ben a belső és külső területen összesen 38 taksás szárazmalom működött, ezek 51 malomkö után adóztak. A malmok tulajdonosai főként hivatásos szárazmolnárok, valamint módosabb gazdák voltak, akik évenként és malomkövenként 20 forinttal és 1 köből (125 liter) búzával adóztak a városnak. A földesurak, a város és a gimnázium malmai szabad malmok voltak, azaz működésükért nem kellett taksát fizetni. Számuk tízre tehető, hasznosításuk főként bérbeadás útján történt.

A szarvasi szárazmalmok szerkezeti elemei fából, épületeik téglából, vályogból vagy fából készültek, tetőfedéshez zsindelyt, nádat használtak. A faanyagot és a malomköveket a Tiszán és a Hármas-Körösön úsztatták le, a malmok építői helyi faragómolnárok és ácsok voltak.

A szarvasi molnárok és ácsok céhéről kevés adat maradt fenn. Ilyen az 1822-es évvel datált céh pecsétnyomó, amelyen a „szarvasi molnár és áts maisterek” felirat olvasható, 1828-ból egy koporsófedél szlovák nyelvű felirattal, 1847-ből néhány művészi értékű kőpadfaragás. Iratok közül mindössze egy 1856-os irat, ami a céhtagok neveit és az I. Ferenc által kiadott céhlevél tényét rögzíti (eszerint 1822-ben kapták), illetve egy 1868. évi városi jegyzőkönyv maradt meg, amiben az olvasható, hogy a céh pénzt adományozott a helyi kórház építésére. A céh valószínűleg a szarvasi ipartestületbe olvadással, 1872-ben szűnt meg.

A szárazmalmot lovakkal húzták, kivételesen, ha az öröltetőnek nem voltak lovai és pénze a bérlésükre, emberek is forgatták.

A szarvasi szárazmalmok hanyatlását az 1852-54 között épült első szarvasi gőzmalom indította meg. Nyomában a legtöbb szárazmalmot elbontották, néhányat pedig szélmalommá

építették át. 1863-ban már csak 22 malmot említenek a jegyzőkönyvek Szarvas külső és belső területein: szárazmalmokat, olajmalmokat, és megemlítik a sörházi malátaörlő malmot és a gőzmalmot is. A 19. század vége felé létrejött további szarvasi gőzmalmok a megmaradt szárazmalmokat a helyi liszt őrléséből kirekesztették. Hanyatlásukat a környék vasúti csomópontjaiban – például Békéscsabán és Orosházán – létrejött nagy malmok, valamint az a körülmény, hogy a vidék gabonáit őrletés nélkül exportálták a nagykereskedők, meggyorsították. A századfordulóra már csak egy-két szárazmalom maradt meg Szarvason, idővel azonban ezeket is háttérbe szorította a fokozódó rizsbehozatal, az 1930-as években megindult körös-völgyi rizstermesztés és az ezen malmokban őrlt köleskása iránti kereslet csökkenése.

A szarvasi Tomka Sándor-féle malmot 1836-ban építették cseh mesterek, megrendelője a gróf Bolza család volt. A századfordulóig búzát, kukoricát, árpát őrölt, 1912-ig köleshántolást és heregubófejtést végzett, 1962-ig, a tulajdonos haláláig köleshántolással foglalkozott.

A feljebb említett malom-regálé szerint a földesurak szabadon építhettek malmokat, működtetésükért nem fizettek. 1845-ben – az örökmegváltás évében – 24 malmot vásárolt meg uraitól Szarvas városa. Ezek között lehetett a Bolza malom is. Pontos adatunk nincs, mikor került a Tomka család birtokába, a családi hagyomány szerint Tomka Sándor nagyapja vásárolta meg.

A szárazmalom szerkezeti bemutatása

Eredetileg kettős malomnak épült, 1883-ban az egyik sátort elbontották, és egy tanyán állították fel. A megmaradt malomházból szobát, a két malomház közötti raktárból pedig konyhát alakítottak ki, később Tomka Sándor ezeket elbontatta.

Az így megmaradt malom keringősátorból, malomházból állt, hozzá csatlakozott az utólagosan műhely, kocsi- és takarmányos szín. A malomhoz tartozó telken állt még egy lóállás színnel egybeépítve, egy gémeskút és egy kukoricagóré.

A keringősátor sokszög alaprajzú sátortetős épület. Tetőzetét 11 vakolt és meszelt téglapillér tartja, ebből kettő a malomházhoz csatlakozik. A pillérek ötszög alaprajzúak és felfelé sudarasodnak, valamennyi pillér belső oldala függőleges. A pillérek 255-265 cm távolságra helyezkednek el egymástól, belső érintőkörük átmérője 14,3 m. Felső, vízszintesen kiképzett vállrészükön nyugszik a tetőszerkezetet tartó, fenyőgerendából horgos illesztőcsapolással összeállított koszorúgerendázat. Erre az ácskapcsokkal megerősített körbefutó koszorúgerendára fekszenek fel a pillérek fölött elhelyezkedő főszarufák. A fedélszék 12 db mellékszarufából áll, a mellékszarufák a pilléreket áthidaló talpgerendákra támaszkodnak fel. A főszaruzatot a tetőtér felső harmadában csillagerendázat (csillagház)

fogja össze. A csillagház középpontjában álló tölgyfa gerenda felső végéhez kapcsolódnak a főszaruk. A tölgyfa gerenda – huszárgerenda – tetőn kinyúló részét (császárfá) díszesen, lándzsahegyformára faragták. A tetőszerkezet merevítésére a csillaggerendázat alatt és fölött egy-egy merevítőgerenda szolgál. Közvetlenül a csillagház felett csatlakoznak a főszarukhoz a mellékszaruk lapolt illesztéssel, kovácsszeges kötéssel, valamennyi egymás mellett levő mellékszarufa párhuzamos egymással. A szarufák alsó vége a koszorú- és a hídgerendákra támaszkodik fel, és túlnyúló végük képezi az ereszt. A héjazat zsindelyből készült, ma már csak a tető felső részén és az élszaruk felett van zsindely, a közöttük levő sík felületeket hornyolt cserép fedi.

A tetőt tartó pillérek között 120 cm magas léckerítés határolja a járószínt. A szín déli oldalán három pillér köze szabadon maradt, ahol a vontatólovakkal bejárnak. Ezzel a bejáráttal szemben még egy kiskapu maradt szabadon. A színben helyezkedik el a járókerék (keringő) tölgyfából faragott 4,8 m hosszú, mindkét végén acélcsapban végződő tengelye (bálvány, nagykeréktengely). A tengely alul két gerendából összerótt, ráára fektetett hídgerendán (bálványtalp, medvegerenda) áll. A hídgerendát tölgyfából faragták, középebe kovácsoltvas perselyt véstek, amelyben féltőjás nagyságú csapágyperselyben, közel félgömb alakú bemélyedésben, acélcsapon forog a tengely. A perselylap alá homokot vagy salakot tesznek, és vasékkal szorítják a hídgerenda vájatába. A perselyt két darabból, csavarral összefogott deszkalappal (porvédővel) fedik le. A hídgerendát mindkét végén – ahol a ráára felfekszik – két-két ék támasztja alá. Ezzel állítják a járókerék síkjának magasságát.

A tengely az alsó részén, ahol a küllők kapcsolódnak hozzá, valamint a tengely felső részén 47 cm, máshol 30 cm átmérőjű. A küllők végeire támaszkodik a járókerék talpa (keringőtalp). Innen – a küllők végétől a tengely felé mérve 70 cm-re – vascsavarral rögzített fenyőfa függesztőkarok kapcsolódnak a küllőkhöz, ezek tartják a nehéz talpat. A küllők és a karfák csatlakozásánál a tengelyben fellépő csavarónyomaték repesztő hatását csavarral megszorított vaspántok (szarvaspántok) gátolják.

A keringősátor padozata föld.

A járókerék talpát 12 db tölgyfából faragott ívdarab alkotják. A talpelemek a küllők felett illeszkednek szalagvas (ráfvas) gyámolítással. A talpak a keresztfák (küllők) végeire támaszkodnak; illesztésük mindig a keresztfák végeire esik. A ferde lapolással illesztett talpak alá alátét kerül. A talpat faszög rögzíti az alátéthez, ezen kívül a talpak alsó-felső lapján kihegyezett és ácskapocsszerűen a talpakba vert szálvas csatlakozik csavarrögzítéssel.

A talpak végei eredetileg – így más malmokban, pl. a vámosoroszi szárazmalomban is – egymásra helyezkedtek (Pongrácz). Ezáltal a fogak nem azonos síkban forogtak. A ferde

fogsorok az orsó csöveit nem egy helyen érték – ennek következtében magnővekedett a kopási felület – így tovább tartottak a csövek.

A járókerék átmérője a fogak külső érintőkörén mérve 13,26 m. Kerületén a forgássíkban radiálisan 420 db 8 cm kiülésű, egyenként 28 cm hosszú akácfa fog helyezkedik el. A talpfából kiálló rész a fog feje, koptatórésze. A fogak szárai a talpon keresztülnyúlnak, és a talp belső érintőjénél egy-egy vasszöggel rögzítettek. Radiális fogazat esetén – így a szarvasi malomnál – a keréktalp a padlószinttől 1 m magasságban helyezkedik el. A tengely felső csapja a járomgerendák közé fogott kapcsológerendába illesztett perselyben forog. A járomgerendázat fiókszarufa vastagságú, párhuzamos gerendapárokból áll, végeikkel egy-egy főszarufához illeszkednek. Középen – a kihajlás megakadályozására – merőleges gerendapár rögzíti másik két főszarufához. A járomgerenda süllyedését – és függőleges irányú állítását – pedig a csillagházhoz kapcsolt vascsavar- függesztéssel egyenlítik ki. A járomgerendák között elfordíthatóan helyezkedik el a kapcsológerenda, ennek megemelésével a járókerék tengelye félrebillenthető, úgy, hogy a kerék talpa egyik oldalon a padlózatot érinti, másik oldalon mintegy 170 cm-re emelkedik fel. Így tudják a vonóállatot a küllők közé vezetni. A kapcsológerenda a csigaház egyik gerendájába vésett csigán átvetett vékony kötél segítségével kezelhető.

A bálvány felső részét is a süllyedésnek megfelelően lehet állítani. A sátor, valamint a bálvány egyenlőtlen süllyedése miatt, a ki- és bekapcsolás érdekében a vízszintes irányú beállítást páros ékkel végzik. A süllyedésből adódó függőleges után- állításra a járomgerendától a csillagházig futó anyáscsavarral végződő felkötővas szolgál. Ugyanezt segíti elő a bálvány alatt levő ékkel emelhető vagy süllyeszthető talpgerenda is.

A talpfák küllői közé fogták a vonóállatot. Egyik küllőre villás ágú vonófát erősítettek. Az ágak végén levő hámfához fogják a lovakat. A kettős húzóófa mögötti küllőközben helyezkedik el az egyes húzóófa egy hámfával, a harmadik ló befogására.

A járókerék rendszerint az óra járásával ellenkezőleg forog. Átlagos fordulati sebessége 2 fordulat/perc.

A sátor és a malomház belső terét deszkafal választja el, ez megtörve a malomház felé galériaszerűen nyer kiképzést. Ez az oszlopokkal alátámasztott galéria a kőpad.

A malomház szénporos téglából épült, tapasztott falazattal, sátortetővel. Négyszög alapú, eredetileg két járószín tartozott hozzá. A malomház is nagyobb volt, és két egymáshoz kapcsolódó malomház között raktár állt. A malomház két végéhez csatlakozott egy-egy járószín. Később az egyik járószínt, ezt követően pedig a hozzátartozó malomházat és a raktárt

lebontották, és a meglevő malomházat is megrövidítették. A belső tér egy része fölé padlás épült. Itt, a malomházban bonyolódik a technológiai folyamat.

A malomházban lépcsőn lehet feljutni a kőpadra, ahol az őrlést végző kőpárok helyezkednek el. A kőpad alatt található a kis- és nagyorsó.

A kőpadot akácfából és tölgyfából faragott oszlopok tartják. Az oszloppárokat hídgerendák fogják össze, ezek tartják a vastag tölgyfa deszkából épített kőpadot. A kőpad szintje 1,2 m magasan áll a padlószint felett. Elején fenyődeszkából készült korlát van. A kőpad alja elöl bedeszkázott, a járószín felőli oldala nyitott.

A kőpadon helyezkedik el a kásahántoló- és a daráskő, alattuk a járókerékhez kapcsolódó orsók. A járókerék radiális fogazata a köleshántoló kő függőleges forgástengelyű nagyorsójába illeszkedik. A nagyorsó két szilfából faragott korongból és a korongok szélére illeszkedő 16 db somfából faragott csőből áll (a somfa kemény, simára kopik, így kisebb a súrlódás). A csövek távolsága megegyezik a járókerék fogközzeivel. Az orsó felső részében 32 db akácfából készült fogat helyeztek el, ezek radiálisan állnak ki a talpból. A két korongot anyás csavar fogja össze, és melegen ráhúzott vasabroncs szorítja össze a repedés és a csövek kihullásának meggátlására.

A nagyorsó korongjait faékek rögzítik a kovácsoltvas tengelyhez (szálvashoz). A tengely alsó vége tölgyfából faragott, talpgerendába rögzített perselyben forog. A perselyt – mint a járókerék tengelyét – porvédő takarja.

A nagyorsó fogai a kisorsó csöveibe kapcsolódnak. A kisorsó a hántolókö tengelyére (szálvasára) van rögzítve. A szálvas méretei hasonlóak a nagyorsóéhoz. A kisorsó korongjai kőrisfából készültek, közöttük 8 db, somfából faragott cső található. A tengely alsó vége tölgyfából bárdolt, hídgerendába rögzített perselyben forog. A hídgerenda egyik vége a kőpadtartó oszlopba mozgatható csapolással illeszkedik, a csap alatt emelőékek vannak, másik vége keresztgerendán fekszik. A keresztgerenda egyik vége kengyelben mozog, alatta ékek vannak, másik végét szárnyas facsavar tartja, aminek a segítségével lehet a követ állítani (emelni).

A kisorsó tengelye keresztülhalad a vitorladobon. A dobban található a szálvashoz csavarral rögzített két nyárfadeszkából összeállított vitorla. Ennek a kövek alatt elhelyezett vitorlának a légárama a pelyvanyílás felé hajtja a kölest, héját pedig a pelyvásba sodorja.

A vitorladob felett helyezkedik el a padkő. A padkő használt őrlőkőből készült, közepén a kőlyukba – két csőtéglához hasonló – faragott szilfából készült csapágyat (tőkét) helyeztek, ebben forog a szálvas hengeres nyakrésze. A szálvas nyakrésszére olajozott kenderkócot csavarnak, amit a tőkéhez csavározott két fémtárcsával szorítanak le, hogy a por ne hulljon a csapágyba.

A padkőre építették a kőalját. A kőaljat állati szőrrel kevert agyagból készítik, három, egymásra hordott rétegből, felszíne a közepe felé tányérszerűen kiképzett.

A kőalj felett a szálvasra nehezedik a felső forgókő; átmérője 98 cm, vastagsága közepén 8 cm, súlya kb. 115-120 kg. A kő közepén 20 cm átmérőjű lyuk helyezkedik el a keresztvas számára, amely a szálvas fejszerű kiképzéséhez illeszkedik. A forgókő alsó felületén középről kiindulva bevágások futnak a kő széléig a kövek közé került mag sodrására és a levegő vezetésére, valamint a kő kötésére. A kőalj felülete és a forgókő forgássíkja párhuzamos, a forgókő forgássíkjának a szálvasra merőlegesen kell állnia, hogy a kő emelésével a két kő közötti távolság minden felületi pont között azonos legyen.

A köveket fenyőfából készült dob (kéreg) fogja körül. A dongákból álló kérget két vasabroncs fogja össze. A kéreg tetején, garattartó keresztfán helyezkedik el a garat, alatta az adagoló kisgarat, amelyet a kőpad elejére futó zsinórral lehet szabályozni.

A kőpad másik munkagépe a lisztelő- vagy daráskő. Mint a hántolókőnél, itt is az energiát a nagykeréktől orsó veszi át, azonban a daráskő orsója közvetlenül kapcsolódik a nagykerékhez. Az orsó tengelye kovácsolt vas, erre rögzítik a korongok közé fogott, somfa csövekből álló orsót. A csövek közül három kiemelhető, ezáltal megszüntethető a kapcsolat a nagykerék fogaival, és érintkezés nélkül siklanak át a kisorsó csövek nélküli részén. Az orsó tengelye tölgyfából faragott hídgerendába vésett – a hántolókőhöz hasonlóan – porvédő deszkaborítással ellátott perselyben forog. A hídgerenda egyik vége csavarral emelhető, ezzel szabályozható a kövek közötti távolság, vagyis az őrlemény finomsága – minél nagyobb a kövek közti távolság, annál durvább az őrlemény. A szálvas vízszintes szabályozását ékekkel végzik.

A kőpadon két szorítógerenda közé ékelt kő – a padkő – felett forog a felső (darás) kő. A szorítógerendák és a padkő között csirizes kenderkóccal tömítik, ékekkel rögzítik. A padkő közepén a szálvas csapágya helyezkedik el a hántolókőnél ismertetett megoldással. A szálvasra erősítve, a padkő tányérszerű mélyedésében forgó, S-alakú két kotróvilla forog az örölni való továbbítására.

A darálókő 102 cm átmérőjű, 16 cm vastag, közepén 20 cm átmérőjű furattal. A felső kő alsó síkjába keresztvas illeszkedik, a keresztvas közvetlenül az orsótengelyéhez kapcsolódik, így a tengely emelésével a felső követ is lehet emelni. A kő és a keresztvas között olvasztott timsóval öntötték ki. A hántolókőnél csirizes kenderkóctömítést használtak, mert a gyorsabb forgás esetén fellépő dinamikus igénybevételnek a timsó nem felel meg, máshol ólommal öntötték ki. A daráskövet kotrófüllel ellátott ráf fogja körül, amely forgás közben a kő és a kéreg között összegyűlt darát a lefolyónyílásba kotorja, a padkő mellett lefolyónyílás van. A kőpárt itt is kéreg fogja össze, ez fenyőfából készült. Rajta helyezkedik el a párhuzamos

keresztgerendákkal összekötött garattartó. A garattartó keretébe mélyed a nagygarat, amelynek alsó nyílása előtt lengörögztéssel lóg a zsinórral szabályozható lejtésszögű kisgarat. A garattartó keresztfa egyik gerendájához csavarozzák a rázófát, amelyet a kőlyuk ráfja forgás közben mozgat. A zúzófa a kisgaratot tartja állandó vibrálás alatt, hogy a szemes örölnivaló egyenletesen görögjön rajta keresztül, az adagolás egyenletes legyen. A kő fordulati sebessége 110-120 fordulat/perc.

Működés

A szarvasi szárazmalom a 19. században kenyérgabonát őrlő lisztes malom volt. Abban az időben a kenyérgabonát általában csak egyszer öntötték fel a garatra, és szorosra állított kövek között őrlték meg, óránként 130-150 kg-ot őrlve. A megtört magokat az őrltetők hazavitték, s különböző lyukbőségű szitákkal szétválasztották egy-két lisztfajtára és korpára. Egy mázsa ilyen töretből mintegy 60 kg lisztet szitáltak ki. Az így kapott liszt – a benne maradt korpától – többé-kevésbé barna színű volt.

A századforduló éveiben a szárazmalom köleshántoló kásamalommá épült át, 1912-ig köleshántolás és heregubófejtés folyt benne, azután csak kölest hántolt 1962-ig, a tulajdonos haláláig. A köleshántolás szezonja az őszi munkák befejezésétől a disznóvágásokig tartott. A hántoltatást a helybeliek és a vidékiek előre bejelentették a molnárnak.

A köleshántolásnak az volt a lényege, hogy a kövek a kölesszemekről leválasztották a héját, majd az örleményt egy forgó vitorla szélárama köleskására és pelyvára osztályozta.

A malom kukoricát és árpát is darált, a kenyérgabona őrléséhez hasonlóan ezeket a magvakat is csupán egyszer öntötték fel. A daráló-berendezésből óránként kb. 150 kg dara került ki.

A szárazmalmokban a gabonaőrlésen kívül darálással, majd utóbb köleshántolással és olajütéssel foglalkoztak, ezért igen jelentős szerepük volt egy-egy település alapvető szükségleteinek ellátásában. A vámosoroszi szárazmalomban az 1930-as évekig az olajütés és a köleshántolás mellett búzát is őrltek és kukoricát is daráltak, azóta – 1948-ig – a malom csak olajat ütött és kölest hántolt. Sajátosan alakult a malom munkarendje: csak ősztől tavaszig működött, ami feltehetően elsősorban azzal magyarázható, hogy a lovasparasztok a tavaszi szántástól az őszi betakarításig nem értek rá a malmot húzatni. Hétfő-kedd az őrlés, szerda-csütörtök a kásahántolás, péntek és szombat az olajütés napja volt.

Az első felöntést a molnár a garatból lassan engedte a kövek közé, hogy a lovak hozzászokjanak a terheléshez. Az ondót, más néven pelyvát (a köles héját) a forgókő rovátkolt felülete hántolta le. A meghántolt kása a lefolyócsövön az osztályozóteknőbe, a könnyebb ondó

az ondóházba került. Időnként a molnár ellenőrizte a kását, és szükség szerint szabályozta a kásakövek távolságát. Első felöntésre a köles egyharmad-kétharmad része hántolódott meg, a második felöntés után már csak töredéke (4-5%-a) maradt hántolatlan, mégis rendszerint háromszor öntötték fel. A harmadik járatás után szép, tiszta kását nyertek.

A hántolás közben elpiszkolódott követ a molnárnak a malom leállítása után mindennap és gyakran napközben is meg kellett tisztítania. Naponta 4-5 mázsa kását hántoltak. Szarvason a kölesből, Vámosorosziiban a kásából vették ki a vámot 2 literes finakkal, illetőleg csanakkal. A szarvasi szárazmolnár az 1950-es években 100 kg kölesből 20 kg vámot vett ki. Ha a hántoltató nem a maga lovaival húzatta a malmot, a lovasgazda minden vékából másfél csanak, vagyis 3 liter kását kapott, az utóbbi időben pedig pénzt. Kasnyik Mihály, egykori tárlatvezető közvéleménye szerint saját lóval való húzatás esetén 10, a molnár lovával végzett munka esetén 20% volt a vám a szarvasi szárazmalomban.

A keringő „forgatása” – a húzatás – 2 vagy 3 lóval történik. A befogáskor a járomgerendák közötti kapcsológerendákat a lentől irányítható kötéllel felemelik, ekkor a keringő oldalra billenthető lesz, így a lovakat befoghatják a keringőtalphoz erősített húzatófához. Befogás után a keringőt eredeti állásába kell visszaállítani. A keringő ki- és bekapcsolását egy ember különösebb erőfeszítés nélkül elvégezheti. Húzatáskor a lovak egyenletesen járnak körbe, a keringő percenként kétszer fordul. Mint olvasható feljebb, malomhúzásra csak a szelíd állat alkalmas, amelyik nem ijed meg az orsó zörgésétől. A lovak általában három órán keresztül húzták a keringőt, de közben másfél órai járatás után megállították őket pihenni. Egy véka gabona őrléséhez rendszerint egy óra járatás kellett, de ha erős, bejártott lovak húzták a malmot, tíz óra alatt húsz vékát is megőröltek. Egy 1832. évi leírás szerint a Tolna megyei igásmalmokban naponta 20-24 véka búzát őrltek. Ha a lovak egyenletesen húzták a keringőt, a malom jó lisztet őrlt. A visszaemlékezések szerint a vízimalom után a legjobb liszt a szárazmalmokból került ki.

Feljebb olvasható Tessedik Sámuel panasza a magyar lovakat megrontó szárazmalmokról. Kasnyik Mihály személyes emlékei alapján ezt megerősítette, hozzáfűzve, hogy a hosszabb járatás nem elsősorban fizikailag, hanem – a folyamatos körbejárás miatt – inkább idegrendszerileg volt megterhelő. Ha azonban valóban szelíd, engedelmes lovakat fogtak be, és betartották a munka- és pihenőidőt, nemcsak jó lisztet, hanem hosszútávon használható „munkatársat”, „energiaforrást” nyertek.

A szarvasi szárazmalomnak jó híre volt a környéken, 25-30 km távolról is felkeresték. Szívesebben hántoltattak benne, mint a gőzmalmokban, mert több, és szebb kását készített. Késő ősszel gyakran éjjel-nappal forgott a malom keringője.

A malom társadalmi szerepe

A középkorban a malmok menedékek (asilum) voltak. A malmok hazánkban a megkülönböztetett épületek közé tartoztak.

A szárazmalmoknak mint gyülekezőhelyeknek is jelentős társadalmi szerepük volt. Várakozás közben bőven akadt idő és közönség a véleménycserékhez, a hírek terjesztéséhez. Sokáig fontos hírszerzési és tanácskozási pontok voltak egy-egy település és környékének lakói életében. Sok helyen mesemondók, verselők is rendszeres látogatói voltak. Nagy Gyula kutatása szerint van olyan helység (Biharnagybajom), ahol a szárazmalmok elbontása után a malmok helye még sokáig gyülekezőhely maradt.

Szintén Nagy Gyulánál olvashatjuk, hogy a Tomka-féle szárazmalomnak nem volt ekkora társadalmi jelentősége, egyrészt, mert a városban lévén a kerítés és a helyszűke miatt csak a hántoltatók látogatták, másrészt – mivel sok mester (kovács, bognár, többi malom) volt a településen, – a közönség megoszlott. Ezzel ellentétben Kasnyik Mihály szerint igenis fontos és komoly társadalmi élete volt a malomnak, többek között még önkéntes és ingyenes tanításról is beszélt, amit a malomsátor alatt tartottak.

A felújítás

A Békés megyei Tanács VB 1968-ban megvásárolta a szárazmalmot. A szárazmalom műemléki helyreállítása 1969-ben kezdődött meg az Országos Műemléki Felügyelőség tervei alapján.

A helyreállítás feladata a rossz állapotban levő malom teljes felújítása volt. Az utólagosan a malomházhoz épített takarmányos színt és a keringősátorhoz csatlakozó kocsiszínt elbontották.

A keringősátor téglából készült. A téglapilléreket rossz műszaki állapotuk miatt cserélni kellett, mert további teherhordásra alkalmatlanná váltak. Csak a javítóműhely melletti két, eredeti téglapillér maradt meg. Az új pillérek az eredetivel megegyező méretben készültek.

A keringősátor tetőzete is erősen megrongálódott. A korhadt, fertőzött elemeket cserélni kellett. Az új és a régi szerkezetet arról lehet megkülönböztetni, hogy az újonnan beépített elemek nem látható felső oldala fűrészelt felületként jelentkezik. Az egységes belső térhatás érdekében az új faanyag látható felülete bárdolt minőségben készült. (Az eredeti szerkezet is úsztatott bárdolt fenyőfa volt.) A világos szerkezeti elemeket diópáccal festették be.

A tölgyfából készült császárfá tető túlnyomó része, a csúcscsúsz legfelső része teljesen elkorhadt. Nagy Gyula tanulmányában, melynek adatait Tomka Sándor szárazmolnártól kapta, egyértelműen csillagnak nevezi ezt a díszet. (Csillagdísz a népi építészetben még ma is megtalálható a Szabolcs-Szatmár megyei gémeskutak csúcscsúszaként, és a református fejfákon is gyakran alkalmazták. Megnevezése mindkét esetben csillag.) Az eredeti császárfá a csúcscsúszal együtt konzerválás után a múzeumba került.

A malomháznál visszaállították az eredeti nyílászáró rendszert, a tető szerkezetén kicserélve a rossz szerkezeti elemeket. Az oromfalnál a macskalépcsőt elbontották és a tetőt az oromfal elé nyújtották.

Belül a kőpad alatti deszkázatot, valamint a galéria karfáját is kiegészítették. A karfa tüzetes vizsgálata után valószínűnek látszik, hogy az eredeti lépcsőfeljárat a kőpad jobb oldalán volt. Elképzelhető az is, hogy a jelenlegi őrlőberendezés is egy későbbi átalakítás eredménye, de erre hivatkozó adattal vagy hivatkozással nem találkozunk.

A malom falazata vakolva és meszelve készült. Pillérei és a malomház eredetileg is vakolva volt. A tetőzet egész felületét, mint eredetileg is volt, zsindelyezték.

Az utólagosan a keringősátorhoz épített javítóműhelyt megtartották. Itt és a malomházban helyezték el a malom üzemeltetéséhez használt eszközöket, szerszámokat.

A malomházhhoz tartozó lóállás és szín a jobb bemutatás érdekében eredeti helyétől néhány méterrel távolabbra került. A malomhoz tartozik még egy gémeskút és egy kukoricagóré.

A szarvasi szárazmalom műemléki helyreállítása 1973. szeptemberében fejeződött be. 1973. szept. 29. 11 órakor került sor a felújítás utáni avatásra, ezt dr. Pongrácz Pál, az akkori építésügyi és városfejlesztési minisztérium főosztályvezetője nyitotta meg.

A szarvasi szárazmalom, mint Malommúzeum várja látogatóit. A szokványos malombemutatás 2010-zel kezdett új testet ölteni, és formálódik azóta is. NKA pályázatoknak köszönhetően 2011-től újra működőképpé vált a malom a kerengő, a kisorsók, ill. a részleges zsindelycsere után, ami élményszerűbbé teszi a látványt azzal, hogy nemcsak a befogott lovakat csodálhatják meg a látogatók, de a szárazmalom működésének mechanizmusa is könnyebben befogadhatóvá válik az őrlés bemutatásával. 2018 egy újabb mérföldkő volt, amikor szintén NKA pályázatból megvalósult a kőpad teljes felújítása, a vázszerkezet visszaállítása, az őrlőkővek újraélezése, a kisorsók és tengelyek, a széllapátok, a kerengő (talp és felső tengely) beállítása. A szervezők csoportoknak, ill. évente négyszer, Pünkösdi, Aratónap, aug. 20. és Szilvanap alkalmával tartanak bemutatókat játszótérrel, kézműves foglalkozással, mint kísérőprogramokkal.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

Magyarországon egyetlen szárazmalom található működőképes állapotban és eredeti helyén: ez a szarvasi szárazmalom. Évről évre sokan felkeresik, az Arborétum, a Mini Magyarország makettpark és a Körös-Maros Nemzeti Park mellett ez a legtöbbször által ismert látnivaló a városunkban. Ez az ipari műemlék nemcsak a helyiek büszkesége, de az ország hasonló épületei között is egyedülálló.

A múlt században még sokezer darab működött belőlük, sőt egy-egy városban, nagyobb településben száz körül járhatott a számuk. Mára csak a szarvasi (Békés megye) szárazmalom maradt meg működőképes állapotban, mint műemlék.

A középkorban a malmok menedékek (asilum) voltak. A malmok hazánkban a megkülönböztetett épületek közé tartoztak. A szarvasi Tomka Sándor-féle malmot 1836-ban építették cseh mesterek, megrendelője a gróf Bolza család volt.

A szárazmalmoknak mint gyülekezőhelyeknek is jelentős társadalmi szerepük volt. A Tomka-féle szárazmalomnak fontos és komoly társadalmi élete volt, többek között még önkéntes és ingyenes tanításról is beszélt, amit a malomsátor alatt tartottak.

A szarvasi szárazmalom, mint Malommúzeum várja látogatóit az önkormányzati fenntartású Tessedik Sámuel Múzeum és Szárazmalom működtetésében. A szokványos malombemutató 2010-zel kezdett új testet ölteni, és formálódik azóta is. NKA pályázatoknak köszönhetően 2011-től újra működőképesé vált a malom a kerengő, a kisorsók, ill. a részleges zsindelycsere után, ami élményszerűbbé teszi a látványt azzal, hogy nemcsak a befogott lovakat csodálhatják meg a látogatók, de a szárazmalom működésének mechanizmusa is könnyebben befogadhatóvá válik az őrlés bemutatásával. 2018 egy újabb mérföldkő volt, amikor szintén pályázatból megvalósult a kőpad teljes felújítása, a vázszerkezet visszaállítása, az őrlőkövek újraélezése, a kisorsók és tengelyek, a széllapátok, a kerengő (talp és felső tengely) beállítása. A szervezők csoportoknak, ill. évente négyszer, Pünkösdi Aratónap, aug. 20. és Szilvanap alkalmával tartanak bemutatókat a helyi és az ország minden részéről érkező érdeklődők számára játszótérrel, kézműves foglalkozással, mint kísérőprogramokkal.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

— Balázs György: Élőerővel működő malmok a Kárpát-medencében a XVIII-XIX. században. III. Szárazmalmok. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum közleményei, 1990-1991. Bp.

— Erdélyi Zoltánné – Sisa Béla: A szarvasi szárazmalom műemléki helyreállítása. BMMK 2. szám, Békéscsaba 1973.

— Dr. Lambrecht Kálmán: A magyar malmok könyve. Bp. 1914.

— Máday Pál: Szarvas története. Szarvas, 1962.

— Magyar néprajz III. Kézművesség. Akadémiai kiadó, Bp. 1991.

— Minerva Nagy Képes Enciklopédia 3. Minerva Könyvkiadó, Bp. 1974.

— Nagy Gyula: Az utolsó működő szárazmalom. In: A néprajzi értesítő XXXVIII. Bp. 1956.

— Németh József: A technika és mérnökség magyarországi története. Műegyetemi kiadó, Bp. 1999.

— Palov József: Képek Szarvas múltjából. Szarvas, 1972.

— Pongrácz Pál: Régi malomépítészet. Bp. 1967.

— Szarvas. Felelős szerk: Takács Miklós, 2003. Kiadó: Takács Miklós. Felvételeket készítette: Bakula János

— A szarvasi szárazmalom. Összeállította: dr. Palov József. Kiadta a Tessedik Sámuel Múzeum, Szarvas, 1999. 4. kiadás.

— A szarvasi szárazmalom. A restaurált szarvasi szárazmalom. In: Élet és Tudomány, XXIX. 1974. évf. 14.

— Szarvasi tájoló. Szarvas, 1980./ augusztus.

- Urbacsok Máriusz: A szarvasi szárazmalom, szakdolgozat, 2005.

<https://www.beol.hu/kozelet/helyi-kozelet/felujitas-utan-megoroltek-az-elso-zsak-buzat-a-szarvasi-szarazmalomban-1444272/>

<https://www.programturizmus.hu/partner-szarazmalom-tessedik-samuel-muzeum-szarvas.html>

<http://www.szarvasimuzeum.hu/>

A szarvasi szárazmalom a bejárat felől. Forrás: Szarvas c. könyv

A sátor bejárata. Fotó: Urbancsok Máriusz

A bálvány, keringő és csillagerendázat. Fotó: Urbancsok Máriusz

A keringő a sátor vége felől. Fotó: Urbancsok Máriusz

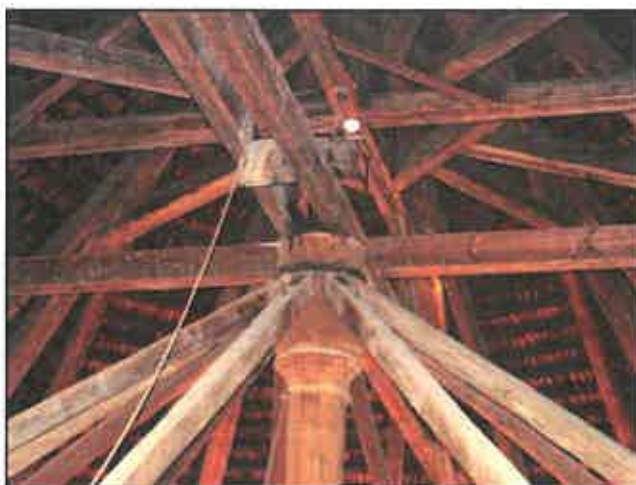
A keringő és a malomház csatlakozása és az orsók. Fotó: Urbancsok Máriusz

A keringő és a húzatófák. Fotó: Urbancsok Máriusz

A bálvány felső vége és a csillaggerendázat. Fotó: Urbancsok Máriusz

A bálvány felső vége kikapcsolva és a csillaggerendázat. Fotó: Urbancsok Máriusz

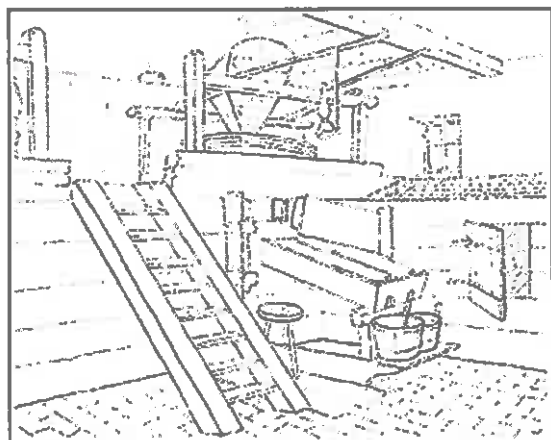
A sátor- és a malomháztető találkozása. Fotó: Urbancsok Máriusz

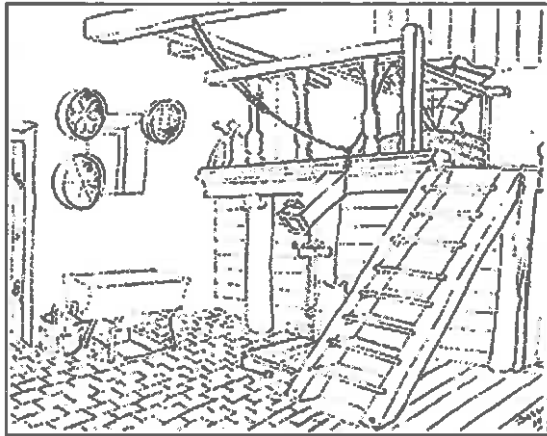
A keringő és az orsók találkozása. Fotó: Urbancsok Máriusz

A keringő és az orsók a malomház felől. Fotó: Urbancsok Máriusz

A szarvasi szárazmalom malomháza I. Forrás: Palov.

A szarvasi szárazmalom malomháza II. Forrás: Palov.

A malomház I. Fotó: Urbancsok Máriusz

A malomház II. Fotó: Urbancsok Máriusz

A kőpad. A két garat, közöttük egy malomkő. Fotó: Urbancsok Máriusz

Vékák és finak az ondóház tetején. Fotó: Urbancsok Máriusz

TISZAZUGI FÖLDRAJZI MÚZEUM

Tiszaföldvár, Kossuth Lajos út 101.

E-mail: beres.maria61@gmail.com

MEGYEI ÉRTÉKTÁR BIZOTTSÁG

AJÁNLÁS

Béres Mária, a Tiszazugi Földrajzi Múzeum vezetője azzal a kéréssel fordulok a tisztelt Bizottsághoz, hogy a Szarvasi Szárazmalom minősítést kapjon a Megyei Értéktárban.

Indoklás:

A Szarvasi Szárazmalom, mint ipari műemlék az ipari termelés tárgyi javai között kiemelkedő helyet foglal el nem csak települési és megyei, hanem országos viszonylatban is.

A 19. században még kenyérgabonát őrlő lisztes malom volt, amely a századforduló éveiben köleshántoló kásamalommá épült át és ekként is működött egészen 1962-ig, a tulajdonosának haláláig.

A szárazmalomban a gabonaőrlésen kívül darálással, köleshántolással és olajütéssel foglalkoztak, ezért igen jelentős szerepe volt a település alapvető szükségleteinek ellátásában. A malomnak jó híre volt a környéken, 25-30 km távolról is felkeresték. Szívesebben hántoltattak benne, mint a gőzmalmokban, mert több, és szebb kását készített.

A 19. században még sokezer darab működött belőlük, sőt egy-egy városban, nagyobb településben száz körül járhatott a számuk. Mára csak a szarvasi szárazmalom maradt meg eredeti helyén és működőképes állapotban, mint műemlék.

Mint Tiszaföldváron közösséget építő múzeumvezető, tiszazugi gyermek- és felnőtt csoportoknak egyaránt szerveztem már látogatást bemutató őrlésre. Ezek alapján egyértelmű, hogy mind a gyermek, mind a felnőtt korosztály számára meghatározó élmény a bemutató őrlésen tapasztaltak átélése, a működtető ember érzelmi kötődése a malomhoz, a tapasztalatainak átadása. A működés technikai feltételeinek bemutatása, és természetesen a lovak szépsége, mozgása, mind hozzájárulnak az élményszerű megismeréshez.

Tiszaföldvár, 2019. június 7.

Béres Mária

Béres Mária, múzeumvezető

MUNKÁCSY MIHÁLY MÚZEUM

5600 Békéscsaba, Széchenyi u. 9.

E-mail: mmm@bmmi.hu

MEGYEI ÉRTÉKTÁR BIZOTTSÁG

AJÁNLÁS

Andó György, a Munkácsy Mihály Múzeum igazgatója azzal a kéréssel fordulok a tisztelt Bizottsághoz, hogy a Szarvasi Szárazmalom minősítést kapjon a Megyei Értéktárban.

Indoklás:

A múlt században még sok ezer szárazmalom működött Magyarországon. Ezek közül mára egyetlen szárazmalom található működőképes állapotban és eredeti helyén: ez a Szarvasi Szárazmalom, amely, mint műemlék egyedülálló Békés megyében.

A Szarvasi Szárazmalom, mint malommúzeum várja látogatóit a Tessedik Sámuel Múzeum és Szárazmalom, Városi Könyvtár intézmény működtetésében. A szervezők csoportoknak, ill. évente négyszer nagyobb ünnepekhez kapcsolódva tartanak bemutató órléseket a helyi és az ország minden részéről érkező érdeklődők számára kísérőprogramokkal egybekötve.

Ez az ipari műemlék nemcsak a helyiek büszkesége, de az ország hasonló épületei között is egyedülálló, ezért a felsorolt indokok alapján érdemesnek tartom, hogy a Békés Megyei Értéktárba felvételt nyerjen.

Békéscsaba, 2019. június 7.

Andó György
múzeumigazgató

